

Sobre l'estupidesa

Robert Musil

Senyores i senyors!

Qui tinga la gosadia de parlar de l'estupidesa corre a hores d'ara el perill de sortir-ne malparat; pot ser acusat d'arrogància o, fins i tot, de pertorbar el normal desenvolupament de l'època. Jo mateix vaig escriure fa alguns anys: «Si l'estupidesa no s'assemblàs tant al progrés, al talent, a l'esperança o a la millora, ningú no voldria ser estúpid». Això era el 1931, i ningú no pot dubtar que des d'aleshores el món ha conegut, encara, progressos i millores! D'aquesta manera esdevé cada vegada més urgent i inajornable respondre a la pregunta: què és, realment, l'estupidesa?

No voldria tampoc amagar que jo, com a escriptor, conec l'estupidesa de fa molt més temps, i podria fins i tot dir que hi he tingut de vegades una relació de col·legialitat! En el món de les lletres, tan bon punt un home obre els ulls, es veu enfrontat, a més, a una resistència amb prou feines descriptible, que sembla que pot prendre tota mena de formes: sia personal, com ara l'honorable d'un professor d'història de la literatura que, avesat a tractar de distàncies inabastables, rellisca desastrosament en l'època contemporània; sia general i omnipresent, com la transformació del judici crític pel comercial, d'ençà que Déu en la seua bondat difícilment comprensible per a nosaltres concedí el llenguatge dels humans també als productors de pel·lícules sonores. Ja m'he referit en el passat, alguna vegada, a fenòmens d'aquesta mena i tampoc no cal repetir o completar el que n'he dit (la qual cosa, a més, seria fins i tot impossible, atesa la tendència a la desmesura que tot té avui): n'hi ha prou amb remarcar, com a resultat segur, que l'escassa sensibilitat artística d'un poble no es manifesta tan sols en temps dolents o de maneres rudes, sinó també en els bons temps i de qualsevol manera, puix que només hi ha una diferència de grau entre l'opressió i les prohibicions, per un costat, i els doctorats *honoris causa*, els nomenaments a l'Acadèmia i la concessió de premis, per un altre.

Conferència pronunciada l'11 de març de 1937, i repetida el 17 de març, per Robert Musil a Viena, invitat per la Österreichischer Werkbund (Federació Industrial Austríaca). La traducció ha estat feta a partir del text («Über die Dummheit»), reproduït al vol. 2 de les Gesammelte Werke, Rowohlt Verlag, 1978.

He tingut sempre la sospita que aquesta resistència tan multiforme a les arts i a l'esperit més elevat per banda d'un poble que es vanta del seu amor a les arts no és una altra cosa que estupidesa –potser una forma particular, una especial estupidesa artística que potser ho seria també de sentiments– i que en tot cas es manifestaria en aquest sentit: que allò que anomenem un bell esperit seria també, alhora, un bell estúpid; i encara avui no trobe gaires motius per pensar d'una altra manera. Naturalment, no es pot atribuir a l'estupidesa tot allò que destorba un propòsit tan plenament humà com és el de l'art; més aviat caldrà, com ensenyen especialment les experiències dels darrers anys, deixar espai a les diferents formes de la manca de caràcter. I no es podria objectar que el concepte d'estupidesa no té res a fer, ací, perquè té a veure amb l'enteniment, i no amb els sentiments, dels quals depèn l'art. Això seria un error. El *gaudi* estètic mateix és alhora *judici* i sentiment. I els pregue que em permeten d'afegir a aquesta gran fórmula, que he manllevat de Kant, no només la precisió que Kant parla d'una facultat de *judici* estètic i d'un *judici* de gust, sinó també de repetir, tot seguit, les antinòmies a què condueix això:

Tesi: el judici de gust no es basa en conceptes, perquè altrament es podria debatre (decidir mitjançant demostracions).

Antítesi: es basa en conceptes, perquè altrament no es podria ni tan sols debatre (cercar un acord).

I ara voldria preguntar si un judici semblant amb una antinòmia semblant no es troba també en la base de la política i de la confusió de la vida en general. I no es pot esperar que allà on el judici i la raó són a sa casa, ho siguen també les seues germanes i germanetes, les distintes formes de l'estupidesa? Tot això pel que fa a la seua importància. Erasme de Rotterdam escrigué en el seu meravellós i encara avui vigent *Elogi de la follia* que sense certes estupideses l'home ni tan sols arribaria a nàixer!

Una mostra del domini tan vergonyós com aclaparador de l'estupidesa sobre nosaltres se'ns fa avinent quan tantes persones es declaren sorpreses, amicalment i conspirativament, quan s'adonen que algú amb qui han tingut confiança té intenció d'evocar el nom d'aquest monstre. Aquesta experiència no sols l'he viscuda personalment, sinó que també n'he pogut constatar la validesa històrica quan en la recerca d'antecessors en el tractament de l'estupidesa –i n'he trobat sorprenentment pocs; però és que els savis, evidentment, s'estimen més d'escriure sobre la saviesa!–, un docte amic m'envià el text d'una conferència pronunciada el 1866 per Johann Eduard Erdmann, deixeble de Hegel i professor a Halle. Aquesta conferència, que porta com a títol «De l'estupidesa», comença precisament explicant que ja el seu anunci fou acollit amb rialles; i d'ençà que sé que això li pogué passar fins i tot a un hegelian, estic convençut que aquest comportament dels homes als qual se'ls vol parlar de l'estupidesa té una motivació particular i em trobe molt insegur en la convicció d'haver desafiat, d'aquesta manera, una força psicològica poderosa i profundament ambivalent.

Per això preferesc confessar d'entrada la meua feblesa en presentar-me davant vostès: no sé què és. No he descobert cap teoria de l'estupidesa amb l'ajuda de la qual pogués preten-

dre de salvar el món; més encara, ni tan sols he trobat en el clos de la circumspècció científica cap recerca que tingués com a objecte l'estupidesa, ni una concordança d'opinions sobre la seua definició que, bé o malament, fos producte del tractament de qüestions relacionades. Això potser es deu a la meua ignorància, però és més probable que la pregunta *què és l'estupidesa?* no corresponga als usos del pensament actual, com no hi corresponen les preguntes sobre què pot ser la bondat, la bellesa o l'electricitat. Tanmateix, el desig d'establir aquest concepte i de respondre d'una manera tan assenyada com siga possible a aquesta pregunta preliminar a tota vida és molt fort; vet ací per què un dia vaig caure presoner de la pregunta relativa a què és l'estupidesa «realment», i no com es presenta als ulls de tothom, la qual cosa hauria estat força més en consonància amb les meues capacitats i habilitats professionals. I atès que no volia ajudar-me amb recursos literaris, ni podia fer-ne servir de científics, he tractat de fer-ho de la manera més senzilla, com és lògic sempre en aquests casos, bo i examinant els usos de la paraula *estúpid* i els seus derivats, buscant els exemples més sovintejats i tractant d'articular allò que anava escrivint. Un procediment d'aquesta mena té sempre, malauradament, el risc d'assemblar-se a la caça de la papallona blanca: hom segueix, certament, una estona allò que hom creu estar observant, sense perdre-ho de vista, però com que apareixen altres papallones molt semblants des d'altres direccions i fent ziga-zagues també molt paregudes, aviat ja no se sap si s'està seguint la mateixa. I així els exemples de la família de l'estupidesa no ens permetran sempre de distingir si entre ells hi ha un lligam originari o si l'atenció es desplaça de manera merament externa i sobtada de l'un a l'altre, i no serà gaire senzill de posar-los tots en un mateix barret del qual es puga dir que pertany realment a un estúpid.

En aquestes condicions, la manera de començar és gairebé indiferent; comencem, doncs, d'una manera com una altra: el millor és escometre d'entrada la dificultat inicial relacionada amb el fet que qualsevol que vulga parlar sobre l'estupidesa o assistir amb profit a un discurs sobre la qüestió, ha de pressuposar que ell mateix no és estúpid; i això vol dir que fa veure que es considera intel·ligent, malgrat que en general això és vist com un signe d'estupidesa! Si aprofundim en aquesta qüestió de per què es considera estúpid vantar-se de la pròpia intel·ligència, sorgeix tot seguit una resposta que sembla recoberta de la pols dels antics consells de família, perquè assenyala que és més prudent no fer veure que s'és intel·ligent. És ben probable que aquesta prudència, que naix d'una malfiança profunda, i que avui ja no és comprensible a primer colp d'ull, provinga de situacions en les quals de fet per als febles era més intel·ligent no passar per intel·ligent: la seua intel·ligència hauria pogut ser una amenaça per als més forts! L'estupidesa, en canvi, desfà les sospites; «desarma», com encara se sol dir avui. Rastres d'aquesta antiga sornegueria, d'aquesta murrieria, se'n troben encara de fet en totes les relacions de dependència on les forces estan repartides de manera tan desigual que el més feble cerca la seua salvació fent veure que és més estúpid del que és; apareixen, per exemple, en l'anomenada astúcia pagesa, també en el tracte entre el servei i els amos del llenguatge cult, en la relació del soldat amb el superior, de l'alumne

amb el professor i de l'infant amb els pares. Qui té el poder s'empipa menys quan el feble no pot que quan no vol. L'estúpidesa el posa fins i tot en un estat de «desesperació», és a dir, de manera inconfusible en una situació de feblesa!

Amb això concorda perfectament el fet que fàcilment la intel·ligència el «treu de polleuera»! És veritat que hom la valora en el subordinat, però només si va lligada a la submissió incondicional. Tan bon punt li manca aquest certificat de bona conducta i esdevé dubtós que estiga al servei del poderós, ja no se'n diu tant intel·ligència com, més aviat, insolència, impertinència o perfídia; i se'n segueix tot sovint una situació en la qual sembla que aniria, com a mínim, contra l'honor i l'autoritat del poderós, encara que no amenace de cap manera la seua seguretat. En l'ensenyament això és manifesta en el fet que hom tracta amb més duresa un estudiant dotat però rebel que un que siga incòmode per pura ximpleria. En la moral ha menat a la idea que la voluntat d'un individu ha de ser més malvada com més grans siguin els seus coneixements. Fins i tot la justícia no es troba del tot exempta d'aquest prejudici personal i condemna tot sovint amb mostres d'especial reprovació l'execució intel·ligent d'un delicte titllant-lo de «refinat» i «mancat de sensibilitat». I en la política cadascú podrà trobar-hi els exemples que voldrà.

Però d'altra banda l'estúpidesa –se'ns podrà objectar– ben bé pot ser irritant i no té sempre efectes d'apaivagament. Per dir-ho breument, normalment és causa d'impaciència, i en casos excepcionals fins i tot provoca la crueltat; i les repugnants aberracions d'aquesta crueltat malaltisa que hom acostuma a anomenar sadisme fan aparèixer moltes vegades els individus estúpids en el paper de víctimes. No hi ha dubte que això prové del fet que esdevenen, més fàcilment que altres, el punt de mira dels cruels; però sembla que també té a veure amb el fet que la seua indefensió, absolutament palesa, excita salvatgement la imaginació igual com l'olor de la sang excita el plaer de la cacera, i els trasllada a un erm en el qual la crueltat va «massa lluny» gairebé només perquè no hi troba cap limitació. Això és un tret de patiment en qui infligeix el patiment, una feblesa inserida en la seua brutalitat; i tot i que la indignació privilegiada de la compassió ofesa rarament permeta d'adonar-se'n, també la crueltat, com l'amor, és cosa de dos, que s'ajusten l'un a l'altre! La consideració d'això seria, sens dubte, ben important en una humanitat, com l'actual, tan afligida per la «vil crueltat contra els més febles» (que és també la descripció més habitual del sadisme); però pel que fa a la relació que mirem d'esbrinar ací a grans trets, i en una ràpida recapitulació dels primers exemples, el que s'ha dit fins ara pot ser considerat com una divagació i, al capdavall, de tot plegat només podríem concloure que pot ser estúpid vantar-se de ser intel·ligent, però tampoc no és sempre intel·ligent nodrir fama d'estúpid. No es pot generalitzar; o potser l'única generalització que ens podríem permetre, en aquest punt, és que el més intel·ligent seria fer-se notar tan poc com fos possible en aquest món! I realment no han estat poques les vegades en què hom ha posat aquesta ratlla de conclusió al peu de tota saviesa. Més sovint, però, es fa un ús merament parcial o només simbòlic i vicari d'aquesta conclusió misantròpica, amb la qual cosa la seua consideració ens duria al terreny

del manament de modèstia i d'altres d'encara més amplis, sense haver d'abandonar del tot, en fer-ho, el terreny de l'estupidesa i la intel·ligència.

Molts homes es consideren intel·ligents, certament, però no ho diuen, bé per por de semblar estúpids o bé per por de faltar als bons costums. I si es veuen, tanmateix, obligats a parlar-ne, fan servir una perífrasi i diuen per exemple: «No sóc *més estúpid* que altres». Molts s'estimen encara més d'introduir, amb el to més imparcial i objectiu possible, una remarca del tipus: «Puc ben dir, per la meua banda, que tinc una intel·ligència normal». I de vegades la convicció de la pròpia intel·ligència es fa avinent per darrere, com ara en la frase: «No deixe que em prenguen per estúpid!» Més digne de consideració és així el fet que no només es considera secretament molt intel·ligent i de gran capacitat l'individu corrent en els seus pensaments, sinó també l'home que actua en la història, i que bon punt arriba al poder, diu o fa dir de si mateix que té una intel·ligència fora de mida, i és savi, honorable, eminent i generós, elegit per Déu i predestinat a fer història. Sí, i també ho diu de grat d'algú altre per l'aureola del qual es puga sentir il·luminat. Tot això ha romàs fossilitzat en títols i tractaments com ara Majestat, Eminència, Excel·lència, Magnífic, Reverendíssim i d'altres de semblants, dels quals gairebé ni es fa cabal; però retorna amb tota la vivacitat i apareix de nou quan l'home parla avui com a massa. Particularment, una certa capa mitjana-baixa de l'esperit i de l'ànima es mostra totalment desvergonyida en la seua petulància quan es presenta sota l'aixopluc del partit, la nació, la secta o la tendència artística i pot dir «nosaltres» en comptes de «jo».

Amb una reserva perfectament comprensible i que podem deixar de banda, d'aquesta petulància se'n pot dir també vanitat i realment l'ànima de molts pobles i estats està dominada avui per sentiments entre els quals la vanitat ocupa, sens dubte, un lloc de primeríssima línia. Ara: entre l'estupidesa i la vanitat existeix, des de temps immemorials, una relació molt estreta, que potser ens podrà furnir alguna indicació interessant. Un estúpid es mostra habitualment vanitos ja pel fet mateix que li manca la intel·ligència per amagar-ho. Però, de fet, gairebé no cal, car el parentiu entre estupidesa i vanitat és dels més propers: un vanitos fa sempre la impressió que rendeix menys del que podria; s'assembla a una màquina que deixa anar el vapor per algun racó mal ajustat. La vella dita «Niciesa i orgull, una mateixa peça» no vol pas dir una altra cosa, a l'igual que l'expressió segons la qual la vanitat «encega». Allò que realment associem amb el concepte de vanitat és l'expectativa d'un rendiment menor, car el terme *vanitos* significa en el seu sentit principal gairebé el mateix que *en va*. I aquesta minva de rendiment s'espera així mateix allà on realment és al contrari: ben sovint la vanitat es combina també amb el talent. Però llavors fa la impressió que es podria aconseguir molt més si la vanitat no hi fos un entrebanc. Aquesta impressió duradora de minva de rendiment esdevindrà més endavant la idea més general que tenim de l'estupidesa.

Tanmateix, bé sabem que hom no eludeix el comportament vanitos perquè puga ser estúpid, sinó sobretot perquè apareix com una falta d'educació. «L'autoelogi fa pudor», diu

un adagi, i vol dir que la fatxenderia, parlar molt d'un mateix, l'autocelebració, fa una impressió no sols de manca d'intel·ligència, sinó també de mala educació. Si no m'erre, les exigències de la cortesia que hom hi contravé pertanyen als diversos manaments de reserva i correcció destinats a preservar la consideració, car es dóna per descomptat que aquesta no ha de ser menor en l'altre que en un mateix. Aquests manaments destinats a mantenir les distàncies també prohibeixen l'ús de paraules massa franques, regulen salutacions i tractaments, i no permeten contradir l'altre sense disculpar-se o que una carta comence amb la paraula «jo». És a dir, obliguen a guardar determinades regles, per tal de no «acostar-se massa» els uns als altres. La seua funció és d'aplanar i compensar el tracte, facilitar l'amor al proïsme i a un mateix, i també mantenir una temperatura mitjana, per dir-ho així, en les relacions humanes. D'aquesta mena de prescripcions se'n troben en totes les societats, en les més primitives més encara que en les altament civilitzades, i en tenen fins i tot els animals, mancats de paraula, com es pot deduir de moltes de les seues cerimònies. En el marc d'aquests manaments de mantenir les distàncies, però, no sols està prohibit elogiar-se immoderadament un mateix, sinó també els altres. Dir-li a algú a la cara que és un geni o un sant fóra gairebé tan lleig com dir-ho d'un mateix. I mascarar-se un mateix el rostre i estirar-se els cabells no seria, segons els sentiments d'avui, millor que insultar un altre. Com ja s'ha dit, n'hi ha ben bé prou amb deixar clar que no s'és més estúpid o pitjor que un altre!

És palès que en situacions normals la proscripció afecta les manifestacions desaforades i irrespectuoses. I així com adés parlàvem de la vanitat amb què es vanten avui pobles i partits de ser d'allò més esclarits, caldrà tenir present ara la majoria autosatisfeta que —exactament com l'individu fantasiós en els seus ensomnis— considera que ha pres en arrendament no sols la saviesa sinó també la virtut, i es troba a si mateixa valenta, noble, invencible, pietosa i bella; i també que hi ha al món una gran tendència a què els homes, quan es troben en gran nombre, es permeten tot allò que els és prohibit com a individus. Aquestes prerrogatives del Nosaltres que s'ha fet gran produeixen a hores d'ara veritablement la impressió que la civilització i la contenció creixents de la persona individual haurien de ser compensades mitjançant la descivilització de nacions, estats i tendències ideològiques, que augmenta en proporció directa; i és prou clar que s'hi manifesta una pertorbació afectiva, una alteració de l'equilibri afectiu que és anterior en el fons a la contradicció entre Jo i Nosaltres i també a qualsevol valoració moral. Però això —hom preguntà— és encara estúpidesa? Hi té alguna cosa a veure?

Honorable públic, que ningú no en dubte! Però permeteu-me, abans de respondre-hi, que recupere l'alè amb un exemple no mancat d'una certa amabilitat. Tots nosaltres, però sobretot els homes i especialment els escriptors coneguts, coneixem aquella dama que voldria de totes passades explicar-nos la novel·la de la seua vida, i l'ànima de la qual s'ha trobat sempre segons que sembla en circumstàncies interessants, sense que mai poguéssim assolir un resultat reeixit, que més aviat espera de nosaltres. És ximple, aquesta senyora? Alguna cosa que puja del munt d'impressions que ens envolten sol xiuxiuejar-nos: sí que ho és! Però l'educació i també el sentit de justícia imposen la matisació que no del tot i no sempre.

Parla molt de si mateixa i, en general, parla molt. Fa judicis molt contundents i sobre qualsevol matèria. És vanitosa i indiscreta. Sovint ens dóna lliçons. Habitualment no ha arranjat la seua vida sentimental, i no li ha anat gens bé en la vida. Però, no hi ha una altra mena de persones a les quals els passa també tot això, o la major part d'això? Parlar molt d'un mateix, per exemple, és també un mal costum de l'egoista, del desficiós i fins d'un cert tipus de malenconiós. I tot plegat s'adiu molt bé amb la joventut; de la qual són típiques, entre altres fenòmens del creixement, coses com ara parlar molt d'un mateix, ser vanitós, donar lliçons i no estar content amb la vida, és a dir, en una paraula, exactament les mateixes desviacions de la sensatesa i el bon sentit, sense que per això siga estúpida o més estúpida del que li escau per raons naturals, car... encara no ha arribat a l'edat del seny!

Senyores i senyors! Els judicis de la vida quotidiana i del coneixement de la gent l'encerten la majoria de les vegades, però sovint també l'erren. No són el fruit d'una teoria correcta, sinó que representen més aviat, simplement, moviments d'aprovació i de reacció. També aquest exemple ensenya, així doncs, només això, que una cosa pot ser estúpida, però que no ha de ser-ho necessàriament, que el significat canvia amb el context en què es fa present, i que l'estupidesa està entreteixida d'una manera ben atapeïda amb unes altres coses, sense que hi aparega enlloc el fil que ens permetria desfer tot d'una el teixit. Fins i tot la genialitat i l'estupidesa es troben indistriablement lligades i la prohibició mateixa de parlar molt i de parlar molt d'un mateix, si no es vol passar per estúpid, l'ha defugit la humanitat d'una manera molt particular: la de l'escriptor. Aquest pot explicar en nom de la humanitat que el menjar li ha agradat o que el sol penja del cel, pot exposar la seua intimitat, difondre secrets, fer confessions, ajustar comptes personals sense cap consideració (si més no, alguns escriptors se'n vanten!); i sembla com si la humanitat autoritzàs en un cas excepcional quelcom que, altrament, es prohibeix a si mateixa. D'aquesta manera, parla incessantment de si mateixa i amb l'ajut de l'escriptor ha explicat milions de vegades les mateixes històries i experiències, bo i canviant només les circumstàncies, sense que n'haja tret cap progrés ni cap guany de bon sentit. I aquest ús que fa de la seua literatura, i el fet que aquesta s'hi avinga, no la deu fer al capdavant sospitosa d'estupidesa? Jo, personalment, no ho considere pas impossible!

Entre els camps d'aplicació dels termes *estupidesa* i *immoralitat* —aquest darrer entès en el sentit més ampli, i avui no usual, equivalent gairebé a manca de valor espiritual, però no a manca de seny—, hi ha en qualsevol cas una barreja d'identitat i diferència entrellaçades. I aquesta correspondència s'assembla, sens dubte, a allò que expressava Johann Eduard Erdmann en un passatge rellevant del seu discurs ja esmentat, quan afirmava que la brutalitat és «la praxi de l'estupidesa». Deia: «Les paraules no són... l'única forma en què s'expressa un estat psíquic. També es manifesta en accions. Així passa amb l'estupidesa. No sols ser estúpid, sinó actuar estúpidament, cometre estupideses —és a dir, la praxi de l'estupidesa— o l'estupidesa en acció, d'això en diem brutalitat». Aquesta convincent afirmació ens diu ni més ni menys que l'estupidesa és una errada de sentiment, perquè la brutalitat també n'és una! I això mena directament a aquella «pertorbació afectiva» i «alteració dels

equilibris afectius» que ja havíem evocat sense haver-ne pogut trobar, però, l'explicació. Tampoc l'explicació continguda en les paraules d'Erdmann pot coincidir completament amb la veritat, perquè a banda del fet que considera només l'individu groller i sense polir en contrast amb la «cultura», i per tant no inclou totes les formes d'aplicació de l'estupidesa, la brutalitat no és merament estupidesa i l'estupidesa no és merament brutalitat, raó per la qual resta per explicar la relació entre afecte i intel·ligència quan es combinen com a «estupidesa aplicada»; per tant, caldrà primer treure l'entrellat d'aquestes coses, i la millor manera de fer-ho és, novament, mitjançant alguns exemples.

Per tal que destaquen clarament els contorns del concepte, cal primer de tot relativitzar la idea segons la qual l'estupidesa és merament, o més que res, manca d'enteniment; i també, com ja s'ha dit, la idea més generalitzada que en tenim, que segons sembla és la d'una fallida en les més diverses activitats, una insuficiència física i intel·lectual. En els nostres parlars col·loquials hi ha un exemple molt expressiu, la designació de la sordesa, o sia un defecte físic, amb la paraula *derisch* o *terisch* [totxo, talòs], que probablement significa *törisch* [ximple] i està a prop d'estúpid. Perquè justament així és com es fa servir popularment el retret d'estupidesa. Quan un esportista afluixa en el moment decisiu o comet una errada, sol dir després: «M'he quedat clavat» o «No sé on tenia el cap», per bé que no se sap ben bé què hi té a veure el cap amb la natació o la boxa. De la mateixa manera, entre xicots o companys d'equip hom dirà estúpid a qui demostre que no té traça, encara que siga un Hölderlin. Hi ha també situacions en el camp dels negocis en què aquell que no és espavilat i mancat d'escrúpols apareix com a estúpid. Comptat i debatut, les estupideses són savieses més antigues que aquelles que són honorades oficialment avui; i si estic ben informat, en l'antiguitat germànica no sols les concepcions morals, sinó també els conceptes del que és ser competent, expert, savi, és a dir, conceptes intel·lectuals, es referien a la guerra i al combat. Així que tota saviesa té la seua estupidesa, i fins i tot la psicologia dels animals ha descobert en les seues proves d'intel·ligència que a qualsevol «tipus d'assoliment» li correspon un «tipus d'estupidesa».

Per això, si cercàvem el concepte més general d'intel·ligència, d'aquestes comparacions se'n derivaria, si fa no fa, el concepte de capacitat i de tot allò que fos incapaç es diria, arribat el cas, que és estúpid. El tipus de capacitat que, en aquest sentit, passa a primer pla i omple en una època el concepte d'intel·ligència i estupidesa amb el seu contingut, depèn de la forma de vida. En èpoques d'inseguretat personal, l'astúcia, la violència, l'agudesesa dels sentits i la destresa corporal conformaran el concepte d'intel·ligència; en èpoques de vida més espiritualitzada o que podríem dir, amb les limitacions malauradament corresponents, més burgesa, el treball intel·lectual n'ocupa el lloc. Més ben dit: l'hauria d'ocupar el treball intel·lectual més elevat, però de l'evolució actual de les coses s'ha derivat la preponderància dels assoliments racionals, escrits en el rostre buit i sota el dur front d'una humanitat atrafegada; i així és el cas que avui intel·ligència i estupidesa es refereixen, com si no pogués ser d'una altra manera, a l'enteniment i el grau de la seua capacitat, malgrat que això siga una mica unilateral.

La concepció general de la incapacitat lligada des de l'inici amb la paraula «estúpid» –tant en el sentit d'incapacitat respecte de qualsevol cosa com en el sentit d'una incapacitat específica– té també una conseqüència ben destacada: els termes «estúpid» i «estupidesa», per tal com signifiquen incapacitat general, poden substituir arribat el cas qualsevol paraula que n'indique una d'específica. Aquest és un dels motius pels quals a hores d'ara està tan enormement estesa l'acusació mútua d'estupidesa. (En un altre context és també la causa del fet que el concepte siga tan difícil de circumscriure, com han mostrat els nostres exemples.) Vegeu, com ara, les anotacions que hom troba als marges de novel·les d'una certa pretensió que han romàs molt de temps en el quasi anonimat del préstec bibliotecari; ací, quan el lector es troba a soles amb l'escriptor, el seu judici s'expressa preferentment amb paraules com «estúpid!» i els seus equivalents, com «ximple!», «bajanada!», «una estupidesa increïble» i similars. I de la mateixa manera són aquestes les primeres paraules d'indignació quan l'individu s'enfronta en massa amb l'artista en representacions teatrals o exposicions d'art, i s'hi escandalitza. També caldria evocar ací la paraula *kitsch*, preferida entre totes com a judici primer entre els artistes mateixos; sense que, emperò, almenys fins on jo sé, hom pugui determinar-ne el concepte i explicar-ne l'aplicabilitat, com no siga amb el verb *verkitschen*, que en la parla col·loquial vol dir «vendre a sota preu», «malbaratar». *Kitsch* significa, doncs, mercaderia massa barata o quincalla i em fa la impressió que aquest significat, naturalment traslladat al terreny de les coses de l'esperit, pot ser atribuït sempre que es fa servir la paraula inconscientment de manera escaient.

Atès que la mercaderia rebentada, la quincalla, entren en la paraula *kitsch* bàsicament en el seu sentit associat de mercaderia no apta o deficient, i la inaptesa i la deficiència formen també la base de l'ús de la paraula *estúpid*, no és cap exageració d'afirmar que tenim tendència a definir com «més o menys estúpid» tot allò que no ens fa el pes, especialment si, a banda d'això, pretenem donar-li categoria d'elevada respectabilitat artística. I per a definir aquest «més o menys» és important el fet que l'ús de les expressions d'estupidesa està íntimament lligat amb un altre ús que comprèn les expressions, igualment imperfectes, que denoten allò vulgar i moralment repugnant, la qual cosa deriva l'esguard cap a una qüestió que ja hem observat, el destí comú dels conceptes *estúpid* i *indecent*. Perquè no només *kitsch*, l'expressió estètica d'origen intel·lectual, sinó també paraules amb una connotació moral com ara *porqueria*, *repugnant*, *fastigós*, *malaltís* o *desvergonyit* són crítiques artístiques i judicis vigorosos, però sense desenvolupar, sobre la vida. Potser aquestes expressions contenen també algun esforç intel·lectual, una diferenciació de significat, encara que siguen usades indistintament. I llavors el darrer recurs és el crit ja gairebé mut «quina indecència!», que substitueix i resumeix tota la resta, i que pot repartir-se el do-mini del món amb l'expressió «quina estupidesa!». Perquè evidentment passa que aquestes dues paraules poden, arribat el cas, substituir totes les altres, perquè *estúpid* ha pres el significat d'incapacitat general i *indecent* el de l'ofensa genèrica a la moral; i si s'escolta allò que els homes diuen avui els uns dels altres, sembla com si l'autoretrat de la humanitat, tal com s'estableix involuntàriament a partir d'aquests retrats de grup

recíprocs, estigués compost exclusivament de variacions a partir d'aquestes dues paraules escassament agradívoles.

Potser val la pena reflexionar-hi. Sens dubte totes dues constitueixen l'estadi més baix d'un judici que no ha assolit la maduresa, d'una crítica encara no del tot articulada, en què s'ensuma que alguna cosa no funciona, però no se sap quina. L'ús d'aquestes paraules és l'expressió més simple i contundent de desaprovació que es pot trobar, és l'inici d'una resposta i alhora també la seua conclusió. Té una mica de «curtcircuit», cosa que és més fàcilment comprensible si es té en compte que *estúpid* i *indecent*, independentment del que signifiquen, són paraules utilitzades també com a insults. Bé sabem que el significat d'un insult té més a veure amb el seu ús que no amb el seu contingut; a molts de nosaltres potser ens agraden els ases, però ens sentiríem ofesos si ens diguessen que ho som. L'insult no significa allò que figura, sinó una barreja d'imatges, sentiments i intencions, que no pot de cap manera expressar, sinó només assenyalar. Remarcarem, de passada, que tenen això en comú amb les paraules de moda i els estrangerismes, raó per la qual semblen imprescindible, per bé que podrien ser fàcilment substituïbles. Per aquest motiu hi ha quelcom d'increïblement excitant en els insults, que té a veure amb la seua intenció, però no amb el seu contingut. Això és veu, probablement, de la manera més clara en les expressions de burla i facècia dels més joves: un infant pot dir *Busch* o *Moritz** i, mitjançant relacions secretes, fer enrabiar d'allò més un altre.

El que es pot dir de les paraules d'insult, de burla, de moda i estrangerismes, es pot dir també de les paraules d'humor, dels llocs comuns i de les paraules d'amor. Totes tenen en comú, malgrat les diferències, que estan al servei d'una emoció i que precisament la seua imprecisió i inadequació és el que els permet de substituir en l'ús grups sencers de mots més adequats, precisos i correctes. Evidentment en la vida, de vegades, n'hi ha necessitat, i no els negarem la importància que tenen; però el que passa en aquests casos és estúpid, sens dubte; recorre, per dir-ho així, els mateixos camins que l'estupidesa. Aquesta relació es pot estudiar molt clarament en un exemple cabdal de la pertorbació mental, com és el pànic. Quan una cosa provoca en l'home un efecte massa violent, bé sia un ensurt sobtat o una pressió psíquica persistent, pot passar que aquest home faça de cop i volta alguna cosa en què «ha perdut el cap». Pot començar a cridar, en el fons com un infant, o pot fugir-ne, «a ulls clucs», d'un perill o llançar-se també a ulls clucs al perill, o l'agafarà una tendència esclatant a trencar coses, a insultar o a plànyer-se. Fet i fet, en comptes de l'acció adequada que exigiria la seua situació, durà a terme una pila d'accions que sempre en apariència, però massa sovint també en realitat, són inútils o fins i tot contraproductes. Aquest tipus de reacció és més conegut com a «terror pànic», però si la paraula no s'entén de manera massa restrictiva, es pot parlar també del pànic de la ira, de l'avidesa i fins de la tendresa, i en general en tots els casos en què s'és incapaç de calmar un estat d'excitació, la qual cosa deriva a actituds d'agitació cegues i absurdes. L'existència d'un pànic del coratge, que es

* Wilhelm Busch, autor de la història de dos infants trapelles, «Max und Moritz». (N. del t.)

distingeix del de la por simplement per la direcció oposada de l'efecte, ha estat confirmada fa molt de temps per un home tan valent com intel·ligent.

Hom considera que allò que s'esdevé psicològicament arran de l'adveniment del pànic és una suspensió temporal de la intel·ligència, i en general de les facultats espirituals superiors, que són substituïdes per impulsos psíquics més antics; però cal afegir-hi que amb la paràlisi i l'atròfia de la raó en aquests casos es produeix no tant una reversió a l'acció instintiva com, més aviat, un pas per aquest estadi cap a un instint de l'extrema necessitat i a una forma extrema i desesperada d'acció. Aquesta manera d'actuar presenta la forma de la confusió total, no obeeix a cap pla i aparentment ha estat abandonada tant per la raó com per qualsevol instint salvador; però el seu pla inconscient és de substituir la qualitat de les accions per la quantitat, i l'astúcia no menyspreable que s'hi amaga es basa en la probabilitat que d'un centenar d'intents, condemnats al fracàs, potser n'hi haurà un que l'encertarà. Un home que ha perdut el cap, com un insecte que s'estavella una i altra vegada contra la part closa de la finestra fins que, per casualitat, es «precipita» a l'espai lliure a través de la part oberta, fan el mateix en la seua confusió que la tècnica bèl·lica, fruit d'un càlcul precís, quan «cobreix» un objectiu amb una ràfega o amb foc dispers, i fins i tot quan fa servir una granada o un obús de metralla.

Això vol dir, en altres paraules, substituir una acció ben dirigida per un feix voluminós d'accions, i res no és més humà que la substitució de les paraules o les accions per la seua quantitat massiva. Però en l'ús de paraules confuses hi ha quelcom que es pareix molt a l'ús d'una gran quantitat de paraules, perquè com més vaga és una paraula, més ampli és el camp d'allò a què pot referir-se; i el mateix es pot dir de la inexactitud. Si són estúpides, aleshores a través d'elles l'estupidesa s'emparentarà amb l'estat de pànic, i d'altra banda l'ús excessiu d'aquesta acusació i de similars no s'allunyarà gaire d'una temptativa psíquica de salvació mitjançant mètodes arcaics-primitius i, com no seria exagerat de dir també, malaltisos. I en realitat en l'ús avinent de l'acusació que una cosa és veritablement una estupidesa o una indecència, hom pot reconèixer no sols la suspensió de la intel·ligència, sinó també la tendència cega a la destrucció sense sentit o a la fugida. Aquestes paraules no són només insults, sinó que substitueixen tota una bateria d'insults. Quan una cosa es pot expressar ja tan sols a través seu, la violència és a prop. Per retornar a exemples evocats anteriorment, els quadres són atacats en aquests casos amb paraigües (en representació d'aquells que els han pintat), els llibres són escampats per terra, com si hom pogués d'aquesta manera eliminar-ne el verí. Però hi ha també una pressió afeblidora que precedeix el pas als fets i de la qual la violència ha d'alliberar: hom «gairebé s'ofega» de ràbia, «no hi ha paraules» tret de les més genèriques i pobres de significat, hom «es queda mut» i ha de «buscar aire». Fins ací arriba el grau de pèrdua de llenguatge, i d'idees, que s'esdevé abans de l'esclat. Significa un estat greu d'insuficiència i a la fi l'esclat sol començar amb paraules diàfanes que indiquen que «la cosa és *massa* estúpida». Però aquesta cosa som nosaltres mateixos. En una època en què es valora molt una gran i enèrgica capacitat d'acció, cal recordar-se també d'allò que s'hi assembla tant que produeix de vegades confusió.

Senyores i senyors! Avui es parla tot sovint d'una crisi de confiança en l'humanitarisme, d'una crisi de la confiança que fins ara s'havia dipositat en la humanitat; també es podria parlar d'un pànic que està en camí de substituir la seguretat que som capaços d'arranjar els nostres afers en llibertat i guiats per la raó. I tampoc hauríem d'enganyar-nos: aquests dos conceptes morals i també eticoestètics, la llibertat i la raó, que ens han estat llegats com a signes de la dignitat humana per l'època clàssica del cosmopolitisme alemany, ja no es trobaven del tot en ordre cap a mitjan segle XIX o potser una mica després. A poc a poc anaren quedant «fora d'òrbita», hom no sabia ja què «fer-ne», i el fet que hom els deixàs reduir-se fou mèrit no dels seus enemics, sinó dels seus amics. Tampoc no ens hem d'enganyar, per tant, quant al futur: nosaltres, o els que vindran després, no reprendrem de nou aquestes concepcions immutables; la nostra tasca, i el sentit de les proves a què serà sotmès l'esperit, serà més aviat –i aquesta és la tasca tan rarament compresa, dolorosa i alhora plena d'esperança, de totes les generacions– de dur a terme el trànsit, sempre necessari, i àdhuc molt desitjable, cap a la novetat amb les mínimes pèrdues possibles. I atès què no s'ha dut a terme en el moment just el trànsit cap a idees que serveixen el passat, i que alhora es transformen, ens calen amb més raó, en aquesta comesa, idees que ajuden a saber què és vertader, raonable, rellevant o entenimentat i també, en sentit oposat, què és estúpid. Quin concepte però, ni que siga parcial, es pot formar de l'estupidesa, si flaqueja el concepte de la raó i de la intel·ligència? Fins a quin punt canvien les concepcions amb el temps és un fet que voldria remarcar amb aquest petit exemple: en un manual de psiquiatria antany ben conegut, la pregunta «Què és justícia?» i la resposta «Quan es castiga *l'altre*» era considerada un cas d'imbecilitat, mentre que avui això és la base d'una concepció del dret àmpliament difosa. Em sembla, per tant, que no serà possible de concloure ni tan sols les argumentacions més modestes sense assenyalar almenys un nucli independent de les mutacions lligades al temps. D'ací es deriven unes altres qüestions i observacions.

No tinc cap dret de presentar-me com a psicòleg, i no en tinc d'altra banda cap intenció, però em sembla que una mica d'atenció a aquesta ciència és la primera cosa de la qual, en aquest cas, podríem esperar ajuda. La psicologia d'un altre temps distingia entre sensació, voluntat, sentiment i fantasia o intel·ligència, i tenia clar que l'estupidesa era un grau inferior d'intel·ligència. La psicologia actual, tanmateix, ha tret importància a la diferenciació entre les facultats anímiques, ha reconegut la mútua dependència i interpenetració de les diverses dimensions de la psique, i amb això ha fet molt menys simple la resposta a la pregunta sobre què és psicològicament l'estupidesa. És clar que també segons la concepció actual hi ha una independència relativa de l'activitat de raonament, però fins i tot en les condicions més plàcides l'atenció, la comprensió, la memòria i altres, i gairebé tot allò que forma part de l'enteniment, depenen probablement també d'aptituds de caire emotiu; a la qual cosa s'afegeix, encara, en l'experiència pràctica i també en la de caire més intel·lectual, una segona interpenetració de la intel·ligència i les emocions que és gairebé insoluble. I aquesta dificultat per a distingir raó i sentiment en el concepte d'intel·ligència es reflecteix, naturalment, també en el concepte d'estupidesa. Quan, per exemple, la psicologia clínica

tempta de descriure el pensament dels deficients mentals amb paraules com ara: pobre, imprecís, incapaç d'abstracció, vague, lent, distret, superficial, unilateral, rígid, espès, sobreexcitat, confús, es veu de seguida que aquestes característiques fan referència tant a l'enteniment com a la condició emocional. Així doncs, ben bé es podria dir: l'estupidesa i la intel·ligència depenen tant de la raó com del sentiment; i que en depenga més de l'un o de l'altre, que per exemple en el cas de la imbecil·litat estiga «en primer pla» la feblesa de l'intel·lecte, segons alguns respectats rigoristes morals l'atròfia emocional, això es pot deixar en mans dels especialistes, mentre que nosaltres els profans haurem de procedir d'una manera una mica més lliure.

En la vida es considera normalment com a estúpid algú que és «una mica dèbil mental». Però, a més, existeixen les més variades aberracions intel·lectuals i psíquiques que poden entrebancar, desbaratar i confondre fins a tal punt una intel·ligència innata incòlume que es veurà immersa en una condició per a la qual, una vegada més, el llenguatge no té cap altra paraula que la d'*estupidesa*. Aquesta paraula engloba, per tant, dues variants en el fons molt diferents: una estupidesa honrada i simple i una altra que, una mica paradoxalment, constitueix fins i tot un signe d'intel·ligència. La primera té a veure amb la feblesa d'enteniment, la darrera més aviat amb una mena d'enteniment que és una mica massa feble respecte d'una altra cosa, i aquesta és de bon tros la més perillosa.

L'estupidesa honrada és més aviat curta de gambals i li costa molt d'arribar a copsar les coses. És pobra d'imaginació i paraules, i maldestra a l'hora d'utilitzar-les. Prefereix les coses més corrents, perquè se li adhereixen fermament a través de la repetició sovintejada, i quan s'ha gravat alguna cosa al cap no té cap inclinació a deixar que li siga presa amb facilitat, a mirar-s'ho una altra vegada, a reflexionar-hi o a introduir-hi matisos. En el fons, té molt en comú amb la vida sana de galtes vermelles! És veritat que sovint és mentalment vaga, imprecisa, i que el seu pensament s'atabala fàcilment davant les noves experiències, però en compensació s'aferra preferentment a allò que es pot copsar amb els sentits i que, per dir-ho així, es pot comptar amb els dits de la mà. Al capdavant, és l'estimada «estupidesa lluminosa» i si no fos de vegades tan ingènua, tan confusa i al mateix temps tan incapaç d'esmenar-se, fins al punt que pot dur-nos a la desesperació, seria un fenomen fins i tot encisador.

No puc estar-me de guarnir, encara, aquest fenomen amb alguns exemples que ens el mostren també des d'uns altres angles i que he tret del *Manual de Psiquiatria* de Bleuler: un imbècil expressa allò que nosaltres despatxaríem amb la fórmula «metge al costat del llit d'un malalt», amb les paraules següents: «Un home que té agafada la mà d'un altre, aquest està al llit, i a més hi ha una monja». És la manera d'expressar-se d'un primitiu que pinta! Una minyona no gaire esclarida considera un mal acudit la proposta de dur els seus estalvis al banc, on li pagaran interessos, perquè pensa que ningú no serà tan estúpid per donar-li res damunt que li guarden els diners. Amb aquesta resposta expressa una visió cavalleresca de la relació amb els diners, una concepció que de vegades trobava, en la meua joventut, en alguns distingits senyors ja molt grans! D'un tercer imbècil, finalment, es diu com a fet

simptomàtic que afirmava que una moneda de dos marcs valia menys que una d'un marc i que dues de mig marc, perquè, segons deia, la primera calia bescanviar-la i llavors li tornaven massa poc! Espere que no seré l'únic imbècil en aquesta sala que estarà cordialment d'acord amb aquesta teoria del valor per a persones que no paren gaire esment quan els tornen diners!

Però tornem de nou a la relació amb l'art: l'estúpidesa pura és sovint vertaderament artista. En comptes de respondre a una paraula-estímul amb una altra paraula, com temps enrere era molt comú en alguns experiments, hi respon amb frases senceres, i es pot dir el que es vulga, però aquestes frases tenen alguna cosa de poètiques! Repetesc ací algunes d'aquestes respostes, indicant prèviament la paraula-estímul:

Encendre: el forner encèn el foc al seu forn.

Hivern: està compost de neu.

Pare: una vegada em llança escales avall.

Boda: serveix per passar-s'ho bé.

Jardí: al jardí hi fa sempre bon temps.

Religió: quan es va a l'esglèsia.

Qui era Guillem Tell: l'han representat al bosc; hi havia també dones i infants disfressats.

Qui era sant Pere: cantà tres vegades.

La ingenuïtat i la gran plasticitat d'aquesta mena de respostes, la substitució de concepcions més elevades per l'explicació d'una història senzilla, la importància que es dona a la narració d'elements superflus, molt concrets i secundaris, així com el resum abreujat com en l'exemple de Pere, tot plegat són recursos antiquíssims de la poesia. I tot i que pense que un excés de tot això, com ja sol passar ara, acosta el poeta a l'idiota, no es pot passar per alt l'element poètic en aquest darrer, i és remarcable el fet que l'idiota por ser representat en la poesia amb una complaença especial en raó del seu esperit.

Amb l'estúpidesa honrada que ja hem vist es troba l'altra, l'estúpidesa pretensiosa i més elevada, en un contrast que és tot sovint molt i molt cridaner. Aquesta no és tant una manca d'intel·ligència com, més aviat, el fracàs d'aquesta, perquè es proposa objectius que no estan al seu abast. I pot tenir totes les característiques negatives de la debilitat mental, però té també totes aquelles que tenen a veure amb un sentiment desequilibrat, deformat, de mobilitat irregular, en una paraula, un ànim que es desvia de la salut. Per tal com no existeixen sentiments «normals», en aquesta desviació es manifesta, més ben dit, una manca d'harmonia entre les unilateralitats del sentiment i una raó que és insuficient per controlar-les. Aquesta estúpidesa més elevada és la veritable malaltia de l'educació (però per evitar malentesos, s'hi tracta d'una deseducació, d'educació fracassada o foraviada, d'una relació mal arranjada entre matèria i energia en l'educació) i descriure-la és una tasca gairebé sense fi. Afecta fins i tot la intel·lectualitat més elevada, perquè si l'estúpidesa autèntica és una

artista silenciosa, la intel·ligent és la què contribueix a l'agitació de la vida intel·lectual, i especialment a la seua inestabilitat i esterilitat. Ja fa temps que vaig escriure: «No hi ha pràcticament cap pensament important que l'estupidesa no pugui fer-se seu, és mòbil en tots els sentits i sap abillar-se amb tots els vestits de la veritat. La veritat, en canvi, sempre té només un vestit en cada ocasió, i un sol camí, i es troba sempre en desavantatge». L'estupidesa de què es parla ací no és una malaltia mental, i tanmateix és la més perillosa malaltia de l'esperit, perillosa fins i tot per a la vida.

Hauríem de saber copsar-la en cadascun de nosaltres mateixos, i no esperar a reconèixer-la en les seues grans explosions històriques. Però, com podríem reconèixer-la? I quina marca inconfusible podríem posar-hi?! La psiquiatria assenyala avui com a símptoma principal per als casos que hi tenen a veure la incapacitat per arranjar-se en la vida, el fracàs davant totes les comeses que aquesta imposa, o també el fracàs davant una comesa quan ningú no se l'esperava. També en la psicologia experimental, que s'ocupa sobretot d'individus sans, es defineix l'estupidesa de manera semblant. «Anomenem estúpida una conducta que no aconsegueix de complir una comesa per a la qual existeixen totes les condicions, tret de les personals», escriu un conegut representant d'una de les escoles més recents d'aquesta ciència. Aquest símptoma de la capacitat de comportament objectiu, d'habilitat, per tant, és perfecte pel que fa als «casos» més evidents a la clínica o al laboratori d'observació del comportament dels micos, però els «casos» que circulen lliurement exigirien alguna remarca addicional, perquè el «compliment d'una comesa» no hi és tan evident. En primer lloc, en la capacitat de comportar-se tothora com un home vital i enèrgic es comportaria en condicions donades es troba ja tota la gran ambigüïtat de la intel·ligència i l'estupidesa, perquè el comportament «adequat» i «competent» pot utilitzar la cosa per al seu benefici personal o, a l'inrevés, servir-la, i qui fa una d'aquestes coses sol considerar estúpid qui fa l'altra. (Però mèdicament és estúpid, en realitat, qui no pot fer ni l'una ni l'altra.) I en segon lloc no es pot negar que un comportament no objectiu, i fins i tot inadequat, pot ser sovint necessari, car l'objectivitat i la impersonalitat, i la subjectivitat i la inadequació, serveixen un parentiu cert; i així com pot ser ridícula una subjectivitat desfermada, també presenta naturalment dificultats insuperables per a ser viscut o àdhuc pensat un comportament totalment objectiu; equilibrar ambdues coses és, al cap i a la fi, una de les dificultats principals de la nostra cultura. I finalment caldria objectar també que ningú no es comporta de vegades tan sàviament com caldria, que tots, si no sempre sí de tant en tant, som, així doncs, estúpids. Cal per tant distingir també entre fracàs i incapacitat, entre estupidesa ocasional o funcional i permanent o constitutiva, entre errada i manca de seny. Això és una de les coses més importants, perquè les condicions de la vida són d'una mena avui, tan fosques, tan difícils, tan complicades, que d'una estupidesa ocasional d'un individu se'n pot derivar fàcilment l'estupidesa constitutiva de la col·lectivitat. Això, per tant, desplaça l'atenció del terreny de les qualitats personals cap a la consideració d'una societat amb un llast de mancances mentals. Certament, no es pot traslladar allò que s'esdevé, psicològicament i real-

ment, en l'individu a les societats i tampoc, doncs, les malalties mentals i l'estupidesa, però hi ha raons per parlar actualment d'una «imitació social de la deficiència mental»; n'hi ha exemples bastant palesos.

Amb aquestes remarques addicionals hem ultrapassat, naturalment, una altra vegada l'àmbit de l'explicació psicològica. Aquesta ens ensenya que un pensament intel·ligent té qualitats molt determinades, com ara la claredat, l'exactitud, la riquesa, l'elasticitat malgrat la solidesa, i moltes més que podríem adduir; i que aquestes qualitats són en part innates, i en part són assolides, al costat dels coneixements de què hom s'empara, com una mena d'habilitat en el pensar; al capdavant un enteniment despert i una ment àgil són ben bé la mateixa cosa. Per assolir això no cal més que superar la mandra i la disposició natural, això es pot ensenyar, i la còmica expressió «gimnàstica mental» no expressa tan malament de què es tracta en realitat.

L'estupidesa «intel·ligent», en canvi, no es troba en contrast tant amb l'enteniment com amb l'esperit i també amb el sentiment, si no entenem per aquest merament un farcell d'emocions. Com que els pensaments i els sentiments es mouen conjuntament, però també perquè en ells s'expressa el mateix individu, alguns conceptes com ara estretor, amplitud, agilitat, simplicitat o fidelitat es poden aplicar tant al pensament com al sentiment; i si la connexió que se'n deriva no està del tot clara, bé n'hi ha prou per a poder dir que del sentiment forma part també la raó i que els nostres sentiments no estan mancats de relació amb la intel·ligència i l'estupidesa. Contra aquesta estupidesa cal procedir mitjançant l'exemple i la crítica.

La concepció que hem exposat ací s'aparta de l'opinió corrent, que no és d'altra banda falsa, però sí extremament unilateral, segons la qual un sentiment profund i autèntic no té cap necessitat de la raó, que fins i tot l'enverinaria. La veritat és que en algunes persones simples es presenten en estat pur certes qualitats valuoses com ara la fidelitat, la constància, la puresa de sentiments i similars, però només perquè la concurrència de les altres hi és feble. Un cas límit d'això se'ns ha presentat abans amb la imatge de l'idiotisme encisador. I no pretenc pas envilir amb aquestes remarques els sentiments bondadosos i benintencionats –la seua absència té fins i tot una part important de responsabilitat en l'estupidesa elevada!– però més important és encara avui anteposar-hi la idea d'allò significatiu, de la qual però faig esment tan sols en un sentit del tot utòpic.

Allò significatiu aplega la veritat que hi podem percebre amb les qualitats dels sentiments que tenen la nostra confiança, per accedir a quelcom de nou, a una comprensió, però també a una decisió, a una persistència renovellada, a quelcom que té contingut psíquic i *allhora* espiritual i que «atribueix» a nosaltres o a uns altres un comportament. Hom podria dir, doncs, i seria el més important en relació amb l'estupidesa, que allò significatiu és comprensible tant des del costat racional com de l'afectiu de la crítica. Allò significatiu s'oposa tant a l'estupidesa com a la rudesia, i el desequilibri general amb el qual avui les emocions ofeguen la raó, en comptes de potenciar-la, es dissol literalment en el

concepte de significativitat. No en diguem res més, potser ja n'hem dit més del que seria reponsable haver dit! Car si haguéssim d'afegir-hi encara alguna cosa, només podria ser aquesta: que amb tot el que hem dit no s'ha ofert encara cap signe segur de reconeixement i distinció del significatiu, i que tampoc no seria gens fàcil de donar-ne un que fos totalment satisfactori. Precisament això, emperò, ens mena al darrer i més important remei contra l'estupidesa: la modèstia.

Tots nosaltres som, de vegades, estúpids. I de vegades cal també que actuem cecs o cecs a mitges, perquè altrament el món s'aturaria. Si algú volgués deduir dels perills de l'estupidesa la regla: «No jutges ni prengues cap decisió en matèries que no coneixes suficientment!», ens veuríem condemnats a la paràlisi. Però aquesta situació, de la qual es parla tant a hores d'ara, és molt pareguda a una altra, en l'àmbit de la raó, que ens és molt familiar d'ençà de molt de temps. Perquè, atès que el nostre saber i la nostra capacitat són incomplets, de fet hem de jutjar en totes les ciències de manera precipitada, però amb penes i treballs hem après a mantenir aquests errors dins de límits coneguts i, arribat el cas, a esmenar-los, amb la qual cosa l'encert retorna a les nostres accions. Res no impedeix de traslladar aquesta manera de fer i de jutjar, exacta i plena d'orgull i humilitat alhora, a uns altres terrenys; i crec que amb la màxima: «Actua tan bé com pugues i tan malament com hages d'actuar, i sigues sempre conscient dels límits d'error de la teua acció!», tindríem ja mig camí fet cap a una configuració de la vida plena de perspectives prometedores.

Però amb aquestes al·lusions he arribat ja a la fi de les meues consideracions que, com afirmava, prudent, a l'inici, no pretenen anar més enllà d'un estudi preliminar. I amb un peu en la frontera em declare incapaç d'anar més enllà. Perquè un sol pas enllà del punt on ens trobem i ens aturem, ens duria fora de l'àmbit de l'estupidesa, que fins i tot en la teoria és encara variat i distret, i entràriem al regne de la saviesa, una contrada desèrtica i universalment defugida. □

Traducció de Gustau Muñoz